

УДК 37(47+57)''1940/1980''

**Розман Ірина Іллівна**

кандидат педагогічних наук, доцент  
доцент кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій  
Мукачівський державний університет, м.Мукачево, Україна

## РАДЯНСЬКА ПЕДАГОГІКА: БІОГРАФІЧНА ПАРАДИГМА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 40-х – 80-х рр. ХХ СТ.

*У статті розглянуто сукупність педагогічних, загальнотеоретичних основ радянської педагогіки, систему понять і уявлень про особливості педагогічної науки другої половини 40-х – 80-тих років ХХ століття. Проаналізовано світогляд педагогів щодо виховання молоді; зацентровано увагу на необхідності та доцільності вивчення історичного досвіду педагогічної думки як основи інноваційної технології виховання. З'ясовано роль педагогічної думки в адаптації особистості до потреб життєдіяльності у суспільстві.*

*Ключові слова:* радянська педагогіка, парадигма, біографістика, педагогічна думка.

**Вступ.** Виміри національної педагогічної біографістики в ракурсі історичних змін та перетворень державно-політичної і соціально-економічної системи займають вагоме місце для інтеграції України в світовий культурно-історичний простір, що являється стимулом всебічної модернізації освіти. Всі зміни сьогодення так чи інакше пов'язані з історичними змінами у суспільстві. ХХ століття знаменне тим, що відбувається швидкий перехід від аграрно-індустріального до індустріального суспільства. Це є одним із чинників зміни та розвитку навчально-виховного та культурного процесів. Радянська освіта вивчалася багатьма західними країнами саме через значні результати, які відбувалися у освітньо-культурних змінах. Інститути даного напрямку забезпечували високу якість знань своїх студентів. Одною з необхідних умов для забезпечення даної потреби має бути безперервне навчання та перехід на якісно новий рівень на основі демократизації і гуманізації середньої та вищої освіти, підвищення якості освіти та виховання дітей і молоді люди.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Актуальність нашого дослідження зумовлена об'єктивною необхідністю ретельного аналізу, об'єктивної оцінки, творчих роздумів про педагогічні позиції найкращих надбань радянської педагогічної думки. Становленням педагогічної думки займалися відомі радянські теоретики, серед них Н.Крупська, Л.Виготський, В.Сухомлинський, В.Білоус. У працях Л.Степашко, І.Ковальчука, О.Сухомлинської, Л.Булай, Ю.Петрової, Т.Яркиної, А.Кооп, С.Батеніна, Д.Волгоконова аналізується та критикується буржуазна теорія виховання, але, насамперед, з точки зору радянської системи освіти [1; 5; 7; 12].

**Метою статті** є здійснення аналізу напрацьованих вітчизняних радянських та сучасних дослідників педагогіки задля визначення ступеня дослідженості та перспектив вивчення порушеної проблеми. Завдання статті полягають у відображенні головних засад окремих періодів радянської педагогіки для ціліснішого уявлення про здобутки наукових вчень для сучасного виховання молоді та висвітлення поглядів на вітчизняну педагогіку.

**Виклад основного матеріалу.** Інтеграційні процеси, які відбуваються в багатьох сферах суспільного життя, припускають збереження позитивного національного освітнього досвіду і традицій. Тому, розвиваючи шляху реалізації ефективної системи освіти і виховання, необхідно враховувати не тільки світовий досвід, а й перш за все, вивчати досягнення національної педагогічної думки. Виникає необхідність узагальнення доробку вітчизняної історико-педагогічної науки про розвиток педагогіки наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ ст., щоб

з'ясувати її здобутки, прогалини, подальші перспективи вивчення. Існує аспект детермінований інтеграцією України у європейський освітній простір, що вимагає творчого осмислення здобутків світової педагогіки, використання її досвіду в реформуванні національної системи освіти, запровадження апробованих технологій у теорію і практику виховання і навчання дітей.

У 40–80-х рр. ХХ ст. з'явилося лише кілька виданих у Києві україномовних науково-дослідницьких праць з історії педагогіки. Одна з перших належить знаному вченому-педагогу М.Даденкові, який з 1944 р. очолював відділ історії педагогіки в Науково-дослідному інституті педагогіки УРСР. В його «Історії педагогіки» (1947 р.) простежується ледь помітна ностальгія за періодом 1920-х рр., коли він працював у Фребелівському жіночому педінституті [3].

Як зазначає О.Сухомлинська, «...звернення до творчої біографії є і традицією, й інновацією, бо збагачує й урізноманітнює наші уявлення про історико-педагогічний процес, сприяє його новому прочитанню, а також відкриває нові грані, новий зміст, нові цінності цього процесу як важливі складові наукового дискурсу» [10, с.37]. У радянські тоталітарні часи педагогіка та освіта слугувала вихованню «нової людини» та зміцненню панівного ладу. Радянська школа не лише дбала про якісну освіту, але й успішно здійснювала виховний процес у дусі марксистсько-ленінської ідеології.

На основі наукових праць академіка О.Сухомлинської, доведено, що окрім соціальних чинників на розвиток явища диференційованого навчання впливали такі суто педагогічні чинники, як поширення ідей і впровадження результатів науково-психологічних студій, зародження (1960-ті роки) концепції гуманістичної педагогіки, активізація руху педагогів-новаторів, розвиток національної самосвідомості українців [3, с.11].

Сформовані у радянські часи науковці отримали змогу більш об'єктивно досліджувати системи освіти зарубіжних країн лише після розпаду СРСР. Наприклад, варті уваги праці російських фахівців з порівняльної педагогіки 90-х років, хоч не всі вони відійшли від стереотипів минулого.

Сучасна дослідниця О.В.Сухомлинська визначає складові, які включаються сьогодні в поняття «порівняльна педагогіка», а саме:

1) досконале знання процесу, які розглядається, крізь призму проблем, що стоять перед українською теорією та практикою;

2) не географічний (країнознавчий), а концептуальний підхід. Зокрема, в роботі Б.Манжоса порівнюється гештальтпсихологія на прикладі робіт німецьких психологів В.Кельнера й К.Кофки з біхейвіоризмом, представленим у працях його американ-

ських засновників Е.Торндайка та Дж.Уотсона;

3) поєднання якісного й інтерпретивного принципів [8].

Аналіз характеру застосування терміна «парадигма» у дослідницькій та педагогічній практиці виявляє, принаймні, три різні позиції в його розумінні і межах розповсюдження.

Перша полягає в утвердженні і доведенні того, що поняття «парадигма» належить сфері методології і відноситься безпосередньо лише до дослідницької діяльності, для якої виконує функцію методологічного регулятива. Прихильники цієї позиції вважають, що в іншому сенсі термін «парадигма» вживати не можна (С.В.Бережнова, М.Л.Коршунова, В.В.Красвській, В.М.Полонський). Ця точка зору відповідає класичній науці, де суворо розрізняються об'єкт і суб'єкт дослідження: суб'єкт знаходиться поза об'єктом, вивчає його як би з боку, не втручаючись в його життя, для чого розробляє і використовує методи, прийоми і засоби, що дозволяють отримувати об'єктивне знання. У цьому випадку парадигма розуміється як «модель наукової діяльності, як сукупність теоретичних стандартів, методологічних норм, ціннісних критеріїв, що регулюють дослідження» [6].

Хоча на передній план у даному визначенні висувається нормативно-технологічна роль парадигми, не можна не відзначити, що воно дає досить цілісне уявлення про сукупність її функцій: концептуальної (ціннісно-орієнтаційної), теоретико-методологічної, технологічної. Зауважимо, однак, що термін «теоретичні стандарти» не дуже підходить для визначення теоретичної складової парадигми науки, оскільки сутність наукового пошуку завжди полягає у подоланні існуючого стандарту, вихід за його межі. Більше відповідної своєму призначенню ми вважаємо формулювання теоретичні установки, тобто, фундаментальні теоретичні положення, що визначають розуміння світу в цілому і конкретної педагогічної дійсності [6].

«Біографічна спадщина радянської педагогіки являє собою цілу плеяду відомих педагогів, одним з них є Григорій Ващенко – професор, доктор психології і педагогічних наук. Була взята за принцип виховання комуністична партійна ідеологія, яка мала на меті спотворення людини як ества богоподібного гвинтика у державній машині тоталітарного суспільства. В основу системи освіти в Україні Г.Ващенко ставить поборювання залишків більшовицької системи, її тоталітарного характеру, що намагались зробити освіту і виховання молоді знаряддям у боротьбі за опанування світу, тобто зробити молодь своїми покірними рабами. Численні арешти і знищення багатьох педагогів, включно з тими, що вірою і правдою служили режимові, є наглядним доказом цього твердження. До того ж у виховній системі України були відсутні національні моменти, що призвело до денационалізації. Нарешті, освіта в УРСР була позбавлена елементів гуманістичних наук і зводилася до технічно-професійного характеру.

Така система освіти не могла відповідати потре-

бам українського народу, який століттями плекав духовні цінності, що втілювалися у його високу культуру, літературу і мистецтво, а також стали основними складниками побуту широких народних мас [4].

Новою для даної епохи в теорії В.О.Сухомлинського, що викликала широкий відгук, була ідея зближення школи та родини, як він це називав – «співдружність родини та школи». У статті «Слово до батьків», в інших роботах автор пропагував ідею повернення педагогічної відповідальності в родину. Він писав, що не тільки школа виховує й дає освіту, а й родина, причому з першого дня існування дитини вона виконує ці ж функції. Тому родина та школа повинні розвиватись разом. Сухомлинський закликав до педагогічної освіти не тільки дітей і вчителів, а й батьків. Сухомлинський із цього питання писав: «Удосконалення, поглиблення суспільного виховання означає не применшення, а посилення ролі родини. Гармонійний, усебічний розвиток можливий тільки там, де два вихователі – школа й родина – не тільки діють заодно, ставлячи перед дітьми одні й ті ж вимоги, а й є однодумцями, розділяють одні й ті ж переконання, завжди виходять з одних і тих самих принципів, ніколи не допускають розбіжностей ні з метою, ні у процесі, ні в засобах виховання» [2].

Радянська система вищої школи була досить успішною. Як доказ – тисячі емігрантів, котрі зі здобуттям вищої освіти влаштували своє життя в різних куточках світу. Донині передові країни в освітній сфері активно використовують кращі зразки українсько-радянської педагогіки. Зокрема, в Китаї є актуальними праці Василя Сухомлинського в Німеччині – творча спадщина Антона Макаренка та Григорія Ващенко. В Японії здобутками В. Сухомлинського послуговуються для виховання дітей любов'ю, прищеплення ім національних традицій, звичаїв [9, с.1].

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Отже, до практичного вживання термін «парадигма», як наукознавчий, увійшов у 70-х роках ХХ століття. Біографічна парадигма дає можливість розглядати вчених, фахівців, науковців з більш ширшим аспектом діяльності: як теоретиків, практиків, інноваторів, істориків науки, досліджувачів тієї чи іншої теорії. Зі зміною історичної формації, відбувається переоцінка вже досягнутого та вивченого. Сучасна епоха характеризується процесами становлення нових парадигм у теорії освіти та виховання. Події у суспільстві взаємозв'язані і ускладнені різноманітністю. Головна ідея, яку може історик педагогіки почерпнути або ж зробити для себе рушійною, – це те, що які б ідеї не розвивалися у тій же педагогіці, які б процеси не відбувалися в школі, який напрям вони не мали, у них іманентно, інтернально присутні ідеї, які в цей час розвиваються в суспільстві незалежно від їх спрямування, бо людський дух, духовність у цілому мають загальний характер. Таким чином, в таких умовах дослідник знаходить адекватні відповіді на ті питання, які він ставить перед собою, перед науковою спільнотою, перед практикою.

### Список використаної літератури

1. Батенин С.С. Проблемы человека в марксистской философии / С.С.Батенин // Учен. зап. ЛГПИ им. А.И. Герцена: В т. 285, 1968. – С. 29.
2. Історія педагогіки: курс лекцій: навч. посіб. – К., 2004. – 171 с.
3. Організація навчального процесу в історії вітчизняної школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.undip.org.ua>
4. Коваль О. Григорій Ващенко – творець української виховно-освітньої системи // Рідна школа. – 1993. – № 3. – С.2-5.
5. Кооп А.О. О некоторых закономерностях развития и основных функциях буржуазного образования в условиях НТР / А.О.Кооп. – Таллин: ЭЭСТИ РААМАТ, 1980. – 139 с.
6. Нравський В.В. Парад парадигм (післямова до статті Н.Л.Коршунової) // Педагогіка. – 2006. – №8.
7. Петров Ю.В. Духовные ценности социализма и художественная активность масс (в аспекте теории культуры) / Ю.В. Петров. – Киев: Наук. Думка, 1985. – 197 с.

8. Порівняльна педагогіка як наука: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pu.if.ua>
9. Радянська освіта – вагомий чинник тоталітарного ... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social-science.com.ua>
10. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / Ольга Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – С. 37.
11. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com> }
12. Яркіна Т.Ф. Антикомунізм в теорії і практиці буржуазного виховання / Т.Ф.Яркіна. – М.: Знання, 1972. – 48 с.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2017 р.

Стаття прийнята до друку 05.10.2017 р.

**Розман Ирина**

кандидат педагогических наук, доцент  
кафедра филологических дисциплин и социальных коммуникаций  
Мукачевский государственный университет, г.Мукачево, Украина

**СОВЕТСКАЯ ПЕДАГОГИКА: БИОГРАФИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ 40-х - 80-х гг. XX СТ.**

*В статье рассмотрены совокупность педагогических, общетеоретических основ советской педагогики, систему понятий и представлений об особенностях педагогической науки второй половины 40-х – 80-х годов XX века. Проанализировано мировоззрение педагогов по воспитанию молодежи; акцентировано внимание на необходимости и целесообразности изучения исторического опыта педагогической мысли как основы инновационной технологии воспитания. Выяснена роль педагогической мысли в адаптации личности к потребностям жизнедеятельности в обществе.*

*Ключевые слова: советская педагогика, парадигма, биографистика, педагогическая мысль.*

**Rosman Iryna**

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor  
Department of Philological Disciplines and Social Communications  
Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine

**SOVIET PEDAGOGIC: BIOGRAPHIC PARADIGM OF THE SECOND HALF OF 40-80's of the XXth CENTURY**

*The article deals with a set of pedagogical, general theoretical foundations of Soviet pedagogy, a system of concepts and notions about the peculiarities of pedagogical science of the second half of the 40's and 80's of the twentieth century. The worldview of pedagogues concerning the education of youth is analyzed, attention is focused on the necessity and expediency of studying the historical experience of pedagogical thought as the basis of innovative technology of education. The role of pedagogical thought in the adaptation of personality to the needs of life in society is revealed. All changes in the present are in one way or another connected with historical changes in society. Biographical paradigm of Soviet pedagogy is a whole galaxy of famous teachers, one of them is Gregory Vashchenko. The new idea in the theory of V.O.Sukhomlynsky, which was widely spoken, was the idea of convergence of the school and the family, as he called it – "the community of the family and the school".*

*Key words: Soviet pedagogy, paradigm, biography, pedagogical thought.*